

Universitätsbibliothek Wuppertal

**PLVTARCHI||CHAERONENSIS,|| SVMMI PHILOSOPHI|| &
Historici,|| VITAE PARALLELAE,|| seu Comparatæ,||**

Cui subiecti sunt Indices tres ... ad commodum lectoris summa diligentia
confecti

Plutarchus

Francoforti ad Mœnum, 1592

Agis

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-360](#)

PLVTARCHI
IN COMPARATIONEM.

35 Veluti Paris.] Alludit eleganter ad ea quæ sunt apud Homerum Iliad. 3 ad finem.

PLVTARCHI AGIS, GVILIELMO X-
landro, Augustano, interprete.

*In gloria
sextatores.*

A v d ab re quidam existimant Ixionis fabulam aduersus inanis gloriae sextatores ex cogitatum, qui cum nebula concubuisse pro Iunone, atq; ita Centauros pro teasse dicitur: nam & isti gloriam, veluti umbram virtutis quandam amplexi, nullum sincerum aut laude constanti dignum, sed adulterina pleuraque & exilia facinora edunt, aliis alias aemulationum & cupiditatum impetibus acti. Nam quod illi apud Sophoniam pastores de gregibus suis dicunt,

Seruimus his, dominij simus licet, tamen

Ethos, taceant quamvis, audire cogimur:

id re vera his accedit, qui in rep. versantes cupiditatib. multitudinis obsequuntur atq; seruunt, vt popularium & principum ciuitatis titulu consequantur. Ut enim proret postquam ea quæ ante gubernatores sunt prospexere, ad illos respiciunt, & eorum iussa persiciunt: sic illi multitudinis ministri sunt, cum principum nomen gerant. Etenim qui omnibus numeris absolutus est bonus vir, ei gloria opus omnino non est, nisi quæ ei fidem conciliet, adiutumque ad res gerendas faciat: iuueni, & honorum cupido concedendum est, vt præclaris factis nonnihil etiam se iactet. Virtutes enim, quæ in huiusmodi enascuntur & germinant ingenii, laudatione (vt ait Theophrastus) confirmantur, augescuntque animis simul fese efferentibus. Verum vt ubiq; id quod modum excedit damnosum est: ita in ambitione ciuili exitium ad fert: magnam enim ea potētiā adeptos ad vēcordiā, manifestāmque effert insaniā, cum non honestas actiones glorioſas habeti volunt, sed glorioſum esse boni loco ducunt. Quemadmodum igitur Phocion Antipatru a se aliquid in honestum petenti respondit, se non posse ei simul & amicū esse, & adulatorem: ita, aut simili modo multitudini dicendum est, Non posse eam eodem & duce & asecla vti. Nam quod euenisſe draconis fabula significat, caudam

dam in dissensione quadam à capite postulasse, vti nō semper sequi cogeretur, sed alternis ipsa quoque præiret: sorti- ne fabula. tamque ducendi munus, & ipsam malè afflictam fuisse; vt- potè cùm ambularet imprudè, & caput contra naturam coactum cæcis surdisque partibus obsequi grauissimè of- fendisse. id videmus multos eorum, qui in gratiam populi omnia in repub. agunt, obtigisse: quippe cùm se multitudi- ni temerariis impetibus citatæ abripiendos dedissent, neq; corrigere postea, neque inhibere confusionem eam value- rorunt. Hæc nobis contra popularis autæ studium dicere subiit, apud animûm reputantibus, quām ea Tiberij & Caij Gracchorum casib; essent confirmata: quos honestissimo loco natos, optimè educatos, tractandæque reip. pucherri- mum propositum secutos, nō tam nimia gloriæ cupiditas, 15 quām infamia metus à causa non illiberali natus perdidit. Magno enim ciuium fauore accepti, turpe existimates eum quasi æs alienum non compensatum relinquere, in id incu- buerunt, vt gratis populo decretis consecratis honores sibi habitos superarent: ob quæ maiori rursus honore affe- 20 cti, cùm ambitionis contentione populum aduersum i- psos, & se aduersus populum accendissent, impruden- tes ad eas res tentandas delati sunt: quas cùm patrum honestas sentirent, tamen iam inhonestas essent: (notum e- nim illud est,

25 *Quod non honestum est, iam turpe esse sentias)*
 colligere non potuerunt. Hæc tu ipsa ex narratione depre-
 hendes. Comparabimus autem iis par regum Spartano-
 rum, qui se ad demerendum populum dederunt, Agidem
 & Cleomenem: nam & hi similiter populi vites augentes,
 30 iustumque & pulchram recipib; administrationem longo
 tempore intermissum restaurantes, eodem modo in odia
 potentum incurserunt, potentiam suam ac priores partes
 mordicus retinentium. Fratres ij non fuerunt, sed cognati
 35 successionib; regum ad eos deuolutum est, consi-
 liisque in eo gerendo vi germanis sunt: quorum occasio-
 nes quas habuerint, exponam. Ut primum argenti aurique
 amor Spartam se insinuavit, ac diuitiarum parâdarum pos-
 fidendarumque studium auaritia & illiberalitas, vsum verò
 & fruitionem luxus, splendor, molitiaeque comitata sunt:
 pleraque sua bona vrbis ea amisit, indigneque iacuit, vsque

Genus A-
gidas.

2 ad id tempus, quo Agis & Leonidas regnauerunt. Agis gene-
nere Eurytionides fuit, Eudamidæ F. sextus ab Agesilao, qui
, in Asiam expeditionem fecit, & inter Græcos potentissimus
fuit. Natus enim Agesilao Archidamus est, quæ apud Man-
donium Italæ urbem Messapij occiderunt. Huic duo fue-
runt filii, quorum senior Agis, Eudamidas iunior dictus:
hic, cùm Agis ab Antipatro apud Megalopolim interfecitus
absque liberis decepisset, regnum obtinuit. Filius eius Ar-
chidamus, huius Eudamidas alter fuit, pater eius, de quo
scribimus, Agidis. Leonidas Cleonymi F. ex altera regum 10
familia, qui Agide appellantur, octauus à Pausania fuit,
eo qui apud Platæas Mardonium superauit. Pausanias enim
Plistonacem, hic alium Pausaniam filium & successorem
habuit. Hoc Tegeam in exilium profecto, Agesipolis filius
natu maior, & hoc absque prole defuncto Cleombrotus 15
minor regnauit. Cleombroto filij duo fuerunt. ex his Age-
sipolis alter neque regnum diu tenuit, & liberos nullos re-
liquit: Cleomenes post fratrem rex factus, viuus filiū prio-
rem Acrotatum amisit. Cleonymus natu minor, patri su-
perites fuit: neque tamen regno potitus est, sed Acrotati. 20
lius Areus. Arei filius Acrotatus alter, patri in pugna ad Co-
rinthum mortuo successor: atque ipse deinde proelio ab A-
ristodemo tyranno apud Megalopolim superatus perit, v-
xore grauida relieta. Hæc cùm marem peperisset, Leonidas
Cleonymi F. tutelam eius geslit, atq; ad hunc, pupillo priu- 25
quam adolesceret mortuo, ita regnum redit, non planè ci-
uibus suis cōmodum. Nam tametsi vniuersi moribus cor-
ruptis ab antiquis in statutis reip. descivisset, in Leonida ta-
men illustris erat à cōsuetudine majorum discessio. quippe
diu in aulis satraparum versatus, Seleucumq; assecla comi- 30
tatus, fastum illum ad res Græcas & legitimum regnum pa-
rum rectè transferebat. Agis verò ingenij bonitate, animiq;
magnitudine tantum præstabat non huic modò, sed omni-
bus ferè quotquot post Agesilaum istum magnū regnaue-
rūt, ut annos nondum viginti natus educatusq; intersum- 35
Frugalitas mas opes luxūmq; muliebrem Agesistratæ matris, & Archi-
& tempe- damiæ auia (quarum diuitias nemo ciuis æquabat) ab ini-
rantia. *tio statim aduersus voluptates sese obfirmauerit: idq; etiam*
magnopere cauens, ne venustas formæ suæ sibi obesset, o-
mnen corporis ornatum præciderit, omnemq; splendorem
subter-

subterfugiens in pallioio sese ostētauerit: cœnásq; lauaca,
 & omnino vitæ rationē Laconicam amplexus sit. aiebat e-
 nim, Nolle se regem esse, nisi opera sua leges morésq; anti-
 quos restituere posset recip. Sanè initium perniciei & mor-
 borum fuit, quōd Lacedæmonij Atheniensium principatu
 euerlo, auro sese & argēto expleuissent. Sed tamen quia Ly-
 curgus certum eius rei numerū definiuerat, iussératq; suc-
 cedi in stirpe, ita vt pater filio hæreditatem relinqueret, vt
 cunq; manens adhuc ille ordo & æqualitas cateris reip. vi-
 tiis medebatur. Cæterū quidam homo potens, iuxtāque
 arrogās & importunus, Epitades nomine, Ephorus factus,
 controuersia ei cum filio coorta, lēgem tulit, Licere vnicui-
 que facultates suas cuicunq; vellet vel donare dum viueret, *lex de ha-*
vel testamēto legare: quam ab eo irā suā exaturandæ causa reditare
 latam reliqui auaritia ducti cùm iuberent, optimum reip. *abrogata;*
 statum perdiderunt. Exinde enim potētiores, pulsis qui suc-
 ceSSIONe hæredes essent, omnia ad se rapiebant: statimq; di-
 uitii in paucorum redactis potestatem, paupertas vrbi in-
 gruebat, quæ illiberalitatem, honestorūmq; studiorum in-
 termissionem, inuidiāmq; & odia aduersus diuites secū tra-
 hebat. Erat omnino Agidis tempestate haud plures septin-
 gentis Spartani: ex his centum circiter agros & patrimo-
 nium possidebant, cæteri opum honorūmq; vacui in vrbe
 desidebant: bella, si qua inferrentur, segniter animoq; inui-
 to propulsantes, semper mutationis rerum occasionem a-
 liquam expectantes. Hæ Agidi causæ fuerunt, vt æquare, &
 complere ciuitatem (quam rem, vt erat, præclarā put-
 bat) conaretur. Iuvenes quidem statim, & præter spem et-
 iam morigeros habuit, ad virtutem sese accingentes, liber
 tatisque causa vitæ rationem, quasi vestem, mutantes. At
 maiorum natu plerique, apud quos inueteratae iam corru-
 ptæ erant, Lycurgum haud aliter, quām serui perfugę do-
 minos, vbi ad eos è fuga reducuntur, formidabant: Agi-
 déisque præsentem terum statum deplorantem, pristinām-
 que Spartæ dignitatem desiderantem incusabant. Lysan-
 der tamen Libys F. & Mandroclidas Ecphanis F. atque Age-
 silaus conatum eius probauerunt, vtque pergeret hortati
 sunt. Erat Lysander summa inter ciues existimatione: Man-
 droclidas omnium Græcorum res magnas tractandi com-
 pōnendiq; peritissimus, calliditatęq; simul & audacia præ-

ditus Agesilaum regis auunculū, eloquio valentem, cetera mollem & auarum, palam filius Hippomedon concitabat, vir multis bellis clarus, & magna ob iuuenum benevolentiam potentia: vera autem cur Agidis institutum amplectetur causa Agesilao erat, magnitudo aeris alieni, quo se 5 mutato reipub. statu liberatum iri sperabat. Agis eo causæ suæ adiuncto, vna cum eo statim matr' suæ, Agesilai sorori, idem persuadere intendit, mulieri quæ clientum, amicorum, debitorumque copiis plurimum in ciuitate poterat, multaque negotia publica conficiebat. Hæc re auditæ 10 primùm perterrita dehortati adolescentem cœpit ab insituto eo, quod perfici neque posset, neque expediret. Verum vbi eum Agesilaus docuit, rem & rectè habituram, & utiliter confessum iri: tum Agis matrem orauit, ut sibi ad gloriam consequendam diuicias concederer: neque enim 15 le reges cæteros pecunia æquare posse, qui satraparum famuli, ac serui procuratorum Ptolemei & Seleuci plura possideant, quam omnes in vniuersum Spartanorum reges: quod si collegæ luxum temperantia, frugalitate, & magnanimitate vincens, æqualitatem & communitatem inter ci- 20 ues constitueret, nomen se & gloriam verè magni regis adeptur. his rationib. ita mulierum animi mutati sunt, adolescentis gloriæ studio excitata, vt veluti afflatus numinis ad honestatis amorem impulsæ, vltio Agidem cohortaretur & simularent: vocatisque ad se amicis, rem cum eis commu- 25 nicarent, atque eam cæteris etiam matronis proponerent. sciebant enim Lacedæmonios consueuisse mulieribus obtemperare, patiç; vt curiosissimam de publicis quam suis rebus inquirant. Ceterum eo tempore maxima pars diuiciarum Laconicarū penes mulieres erat: quæ res Agidi ma- 30 xima impedimenta & difficultates attulit. Quippe mulieres, cùm non modò luxum, in quo beatitudinem vitæ honestatis ignoratione ponebant, tolli, sed & honores potentiamque, quos ipsæ diuiciarum fructus capiebant, præcidi viderent: resistere Agidi statuerunt, & ad Leonidas se con- 35 tulerunt, hortantes vt prior ipse ætate Agidem inhiberet, eiisque consilia impediret. Leonidas opitulari quidem diuibus cupiebat, metu tamen populi mutationem expetentis aperte nihil contra Agidem egit: apud principes autem reipub. calumniatus est, eum pro tyrannidis mercede pau- peribus

*Leonida
calumnia.*

peribus bona diuitum , agratiam legem , & nouas tabulas
 largiti, multosq; non Spartæ ciues, sed sibi stipatores para-
 re. Enim uero Agis hoc consecutus, vt Lysander ephorus
 crearetur, legem statim (therram ipsi vocabant) scripsit, in-
 que senatu proposuit, cuius haec erant capita : Quod debe-
 retur , id pro soluto habendum, agros diuidendos , ita ut à
 conuale apud Pellenem usque ad Taygetum , Maleam , &
 Sellasiā partes essent quater mille ac quingētae, extrā quin-
 decies mille: quarum hæ vicinis, qui arma ferre possent, illæ
 10 ipsis Spartanis tribuerentur. Spartanorum numerum com-
 plendum a sumptis vicinis & peregrinis, qui liberaliter edu-
 cati corpore valido essent, vigerentque aetate. hos in quin-
 decim Phiditia distribuendos, quadringētenos partim, par-
 tim ducentenos in singula: vi et usque eam rationem tenen-
 15 dam, quæ esset instituta à maioribus. De hac lege cum va-
 riarent senatorum sententiæ, Lysander populo ad concio-
 nem vocato , orationem habuit. Ac Mandroclidas etiam
 tum , & Agesilaus verba ad populum fecerunt , orantes ne
 paucis quibusdam, qui superbè ciuibis insultarent, gratifi-
 20 cantes, paterentur iacere collapsam Spartæ dignitatem: an-
 tiquorum potius oraculorum memoriam reperenter, quæ
 vitari studium pecuniae, vt Spartæ pestiferum, iuberent, for-
 tiūmq; nuper à Pasiphæe allatarū. Fuit Pasiphæe fanum & 7
 oraculum Thalamis cultum, quam nonnulli vnam Atlanti-
 25 tidum Iouenatarum suisse perhibent, Ammonis matrem:
 alij Casandram Priami filiam ibi mortuam, & quod omnibus
 efficeret (Græcè id pâsi phænein dicitur) oracula, Pasiphaam
 cognominatam. Phylatchus Daphnem Amyclæ filiam ait , cum Apollinem cōcumbere sibi cupientem fuge-
 30 ret, in laurū conuersam, eiq; honorē à Deo habitum, vatici-
 nandiq; facultatem concessam. Huius ergo vaticinationes
 aiebant mandare Spartanis , vt secundū priscas Lycurgi le-
 ges æqualitatem inter vniuersos institueret. Ad extremum
 rex Agis in medium progressus, oratione breui habita, affir-
 35 mavit, se ad eam quam conderet rem publicam stipem con-
 ferre amplissimam : nam se primū omnium omnes suas fa-
 cultates in medium proponere, non agros modò & pascua,
 quæ possidebat latissima , sed præterea nomismatis d.c. ta-
 lenta. idem matrem quoque & auiam facere, & amicos ne-
 cessariosq; omnium Spartanorū ditissimos. Magnitudine

animi Agidis populus obstupuit, summoque est perfusus
 gaudio, dignum Sparta regem trecentesimo post anno ex-
 titisse centens. At Leonidas eò maiori conatu Agidem op-
 pugnare, intelligens se quidem omnino ut idem ficeret co-
 actum iri: non eandem autem ciuium gratiam sibi conci-
 liaturum, sed omnibus ex æquo sua bona reipublica lar-
 gentibus, omnem honorem in rei eius autorem redundan-
 turum. Itaque Agidem interrogare, Ecquid Lycurgum iu-
 stum fuisse bonumque virum existimaret? Affirmante id A-
 gide, Vbi verò, inquit, Lycurgus nouas tabulas permi-
 sit, aut peregrinos ciuitate donauit? qui sanè omnino sal-
 uam fore urbem nisi eiectis peregrinis non putavit. Ad hæc
 Agis: Mirum sibi non videri, à Leonida, qui & peregrè edu-
 catus sit, & ex satrapica familia vxorem duxerit, ac libe-
 ros genuerit, ignorare Lycurgum simul cum nummo de-
 15 bita omnia & æs alienum Sparta exterminasse: maiore au-
 tem odio prolequutum fuisse eos, qui à studiis & vita ra-
 tione à se instituta abhorrent, Spartanos, quam in urbe
 degentes peregrinos: neque enim horum corporibus eum
 hostem fuisse, sed eos non aliam ob causam ab ipso eiectos, 20
 quam quod metuebat ne vita eorum & mores contagione
 in ciues serperent: apudque eos studium luxus, mollitiae,
 & avaritiae excitarent. Itaque Terpandrum, Thaletem, &
 8 Pherecydem peregrinos, quod Lycurgi institutis consentanea cantabant atque commentabantur, à Spartanis maxi-
 25 mo in honore habitos. Ac tu quidem, aiebat, à Leonida,
 Ecce preem laudas, qui cum esset Ephorus, Phrynidis musici
 9 duas de nouem chordis ascia præcidit: & qui Timotheo
 idem fecerunt, probas: nos autem culpas, qui luxum, luxu-
 riam, & superbiam Sparta arcemus. quasi verò non illi ni-
 30 miam accusationem & lasciviam Musicæ represserint, ut
 cauerent ne huiusmodi vitia in mores etiam vitamque ali-
 quando serperent, immodestiaque inde oborta virbis con-
 centus atque concinnitas corrumperetur. His ita dictis,
 Agidem multitudo secuta est: diuites autem cum Leonidi-
 35 dam hortati sunt ne se destitueret, tū senatores, qui eo quod
 autores fieri eorum de quibus deliberaretur legib. iubentur,
 plurimum poterant, deprecando & suadendo, effecerūt, vt
 viuis suffragij numero excelleret qui antiquabant legem.
 Cæterum Lylander magistratu nōdum abdicato actionem
 Leonidi-

Leonidæ int̄tauit ex lege quadam prisca, quia interdicitur,
ne quis Heraclidarū ex peregrina muliere liberos suscipiat: *Leonidas*
& vt qui Sparta aliò habitandi gratia commigrasset, morte *regno deij-*
pleteretur. Hæc qui aduersus Leonidam proferrent, submī *cūr.*

5 sit: ipse signum cum collegis expectauit. Quod ad signum
attinet, tale est. Nono quolibet anno ephori noctem sere-
nam, & Lunaris luminis vacuam obseruant: éamque nacti,
taciti confident, atque in cœlum intuentur quòd si tum ab
vna parte in alteram stella transcurrere videretur, reges ali-
10 quid aduersum deos peccasse iudicant, regnūmque eis ab-
rogant, tanis per dum Delphis aut Olympia oraculum af-
feratur, quod damnatis regibus opituletur. Hoc ergo tum
signum sibi apparuisse dicens Lysander, Leonidam in iudi-
cium vocauit: testēsq; produxit, qui eum ex Asiatica mulie-
15 re, quam ei Seleuci quidam satrapes nuptum dederat, gemi-
nam prolem sustulisse perhiberent, odioque ab uxore habi-
tum contra animi sententiam domum redijisse, ac regnum
successore vacuum suscepisse. Simul etiam Cleombroto, ge-
nero Leonidæ, & regio genere nato persuasit, vt is regnum
20 sibi vindicaret. Ergo Leonidas periculi metu, supplex in
Chalciceum confugit: cui se, marito Cleombroto relicto,
filia comitem addidit. Vocato in iudicium, atq; eō non ve-
nienti regnum abrogatum, & Cleombroto mandatum est.
Interim Lysander circumacto legitimo tempore ephorus
25 esse desijt. Qui autem subsecuti eum sunt ephori, ij Leonidam
supplicem miserati, decedere templo iussérunt: Lysan-
dro autem & Mandroclida dicam scripsérunt, quòd con-
tra leges de nouis tabulis & agris diuidūdis legem promul-
gassent. Hi cùm viderent quo in periculo versarentur, regi-
30 bus persuaserunt, vt concordia inita, & coniunctis viribus,
ephorum decretis valedicerent. eum magistratum dissen-
sione regum vires sumere, atque ei qui meliora suadeat so-
lere ad stipulari, altero de utilitate cōtendente, quòd si vter-
que rex idem statueret, regum potentia dissoluī nullo modo
35 posse: contrariaque leges facturos ephoros, si regibus repugna-
rent. non enim eorum esse officij, in regum cōsentientium
consilia se se ingerere: sed ijs inter se dissidentibus, arbitrium
penes ephoros esse. In hanc sententiam pertracti reges cum
amicis in forum descenderunt, & ephoros de sellis amoue-
runt, aliósq; in eorum locum constituēre, inter quos etiam

Agesilaus fuit. Armata deinde iuuenum multitudine captiuos liberarunt, metumque cædis aduersarijs iniecerunt; trucidatus tamen est nemo. quinetiam Agis cum audiuisset Leonidam Sparta profugum Tegeam petere, Agesilaum autem vitæ eius insidiari, & in viam percufores misisse: alios ipse de suis fidelibus emisit, qui cum comitarentur, tutoque Tegeam abducerent. Hoc modo succedentib. Agidi rebus, ac nemine obstante, nemine impediente, vnu homo euertit perditiq; omnia Agesilaus, pulcherrimam & Laconum rebus conuenientissimam legem turpissimo auriatæ morbo corrumpeus. Nam cum plurimum agri præstansissimi possideret, haberetque etiam es alienum maximum, cum neq; huic soluendo esset, neq; agrum dimittere vellet, Agidi persuasit, si nouæ tabulæ simul & agrorum diuisione institueretur, nouis rebus ciuitatē grauiter agitatum iti: quod is si in praesentia nouis tabulis, animi opulentorum demulcentur, eos facile postea temporis nullóq; tumultu in diuisionem agrorum cōsensuros. Idem etiam Lysandro videbatur, itidem ab Agesilaō in fraudem inducto. Ergo debitorū tabulas in forum, quæ Claria dicuntur comportantes, in vnum aceruum compositas cremauerūt. Edita flamma, cum diuites & sceneratores tristes admodum discederent, Agesilaus tanquam insultans eis, Nullum se eo igne splendidiorē puriorēque vñquam vidisse dixit. Postulante autem populo agitorum diuisionem statim fieri, idemque regibus iubebentibus, semper aliquid occupationum iniiciens, excusationemque aliquam identidem afferens, eò usque tempus traxit, dum Agis in bellum proficiisci cogeretur, Achæis, qui tum erant Spartanis confederati, auxilium Lacedæmoni requirentibus. Nam Ætolii per Megaricam in Peloponnesum irrupti fercebantur: & Achæorum dux Aratus eius rei prohibenda causa exercitum cogebat, ab ephorisque suppeditatis missis literis flagitabat. atque hi statim Agidem mifefuerunt, studio & alacritate suorum militū animo elatum. Major quippe eōrum pars, iuuenes erant, & inopes, nuperq; debitis liberati, & soluti, ac vbi ex bello rediissent diuisionem agitorum futuram sperantes, mirificè Agidem obseruabant, spectaculumque Græcis iucundum præbebat, placide & absq; omni maleficio, ac propè sine omni strepitu Peloponnesum peragrandes. itaq; miraculo rei moti homines inter se quæ-

Anaricia
malum.

Nouata-
bula.

se quarebant, quemnam ordinem & ornatum Laconici exercitus fuisse quispiam putare deberet, Agesilao ducete, aut Lysandro illo, vel antiquo Leonida? quando iam milites adolescentem, ac propè omnium qui in exercitu etant natum minimum tam verecundè & sollicitè colerent. Et verò Agis frugalitate, & alacritate ad labores, vestitusque & armorum habitu nihil priuati cuiusvis conditionem superante se ostentans, gratissimum & admirandum præferebat hominum multitudini exemplum: nam diuitibus noua hæc ipsius ratio minime probabatur, metuentibus ne ad sui imitationem omnes populos permoueret. Apud Corinthum cū Arato congressus, deliberante adhuc præliōne cum hoste decerneret, magnam alacritatem, audaciāmque nequaquam insanam aut consilij expertem ostendit. dicebat enim, videbis si ibi decertandum pugna, neque hostem intra portas Peloponnesi admittendum: facturum tamen id, quod Arato placuissest, ætate maiori, & duci Achæorum, quibus nō imperaturus aut dux futurus, sed commilitatum & opitulatum ipse adueniesset. Bato Sinopensis Agidem pugnam detrectas scribit, iubente pugnare Arato: non legerat nimis ea, quæ ipse Aratus scripsit, cùm omissam pugnam excusans ait, consultius sibi vitum fuisse transitum hostibus concedere, fructibus iam prope omnibus ex agris collectis, quam summam rerum in discrimen Martis adducere. Postquam ergo Aratus consilio dimicandi improbatō socios collaudatos dimisit, Agis sui excitata admiratione discessit, iam rebus Spartæ maiorem in modum conturbatis atq; immutatis. Etenim Agesilaus ephoratum gerens, liberatusque eo metu, ob quem prius abiecta conditione vixerat, nullo faciliore, quod quidem quæstuosum esset, abstinebat: atq; adeò decimum tertium mensem, annorum circuitu tum id non postulante, & contra legibus definitam temporum ordinationem intercalauit, ut exigere tributa posset. Odio autem omnibus cùm esset, metuereturque eos, quos iniurijs afficiebat, sicutios aluit: neque in curiam nisi stipatus ijs descendit. Volebat autem videri regum alterum plane contemnerre, Agidem magis necessitudinis quam magistratus causa aliquo in honore haberet: spargebat etiam rumorem, iterum se ephorum futuru. Ea propter aduersarij maturè occurrentū, adeundumque discrimen intelligētes, facta coitione Leonidam

nida Tegea palam ad regnum reduxerunt: libenter hoc etia
 vulgo videre, cuius animos iritauerat, quod promissa agro-
 rum diuisione fraudati erant. Agesilaum quidem filius Hip-
 pomedon, omnibus ob virtutem gratus, deprecando apud
 ciues morti eripuit, Spartaque eduxit. Reges autem, Agis ad,
 Chalcicœcum confugit, Cleombrotus in fano Neptuni sup-
 plex consedit: huic enim infensio videbatur Leonidas: o-
 missioq; Agide cum militibus hunc petebat, grauiter ei ex-
 probrans, iratoque animo, quod gener sibi in fidias fecisset,
 regnōq; & patria ejcentibus adfuerit. Cleombrotus, cūm 10
 quod responderet haberet nihil, anxius animi, tacitusq; se-
 debat. At filia Leonidae Chelonis, quæ prius iniuriam patris
 ad se quoq; pertinere rata, Cleombroto marito, qui regnū
 socero deturbato suscepserat, relicto, patrem calamitate i-
 Ætum coluerat, supplicantiique adfuerat, & in exilium pro- 15
 fecto in luctu ipfa, Cleombrotiq; odio perseuerauerat: rur-
 sum fortunæ mutationem secuta, supplicant viro assi-
 debat, manibus eum suis amplectens, & liberos ab vtroq; la-
 tere singulos sub se habens. Admirantibus vniuersis, & ob
 bonitatem, amorēmque in virum mulieris eius ad flerum 20
 conuersis, vittam crinēsq; incompros manu tangens, Huc,
 , inquit, ô pater, vultum, hunc habitum, nō Cleombroti mi-
 , sericordia mihi circumposuit, sed à tuo exilio ac calamitate
 , in hunc visque diem luctus mihi perpetuus coines fuit, vñq;
 , familiaris factus permanxit. Vtrum igitur nunc te viatore & 25
 , Spartæ regnante viuendum mihi porò in his est miseris?
 , an verò vestis mihi splendida & regalis sumenda est, videnti
 , maritum, cui virgo nupsi, a te iugulari? Qui quidem si vxo-
 , ris & liberorum lacrymis te non exorat, grauiores etiam
 , quam tu ipse velles pœnas suæ imprudentiæ dabit, videns 30
 , me, quam sibi habet charissimam, ante se mori. Qua enim
 , fronte viuens inter reliquas mulieres versabor? quam de-
 , precantem neque maritus est, neque pater miseratus: sed &
 , filia, & vxor, communem cum meis calamitatem & igno-
 , miniam subire cogor. Quod si quid honestæ excusationis 35
 , maritus meus habuit, ego id omne refelli eo tempore, cūm
 , te secuta, testimonium aduersus eum tuli. Tu verò ipse o-
 , stendis facinus eius facile excusari posse, qui regnum tanti
 , faciendum, omnique conatu expetendum ostendas aded,
 , vt eius causa & generos necare, & proprietorum liberorum
 nullam

Mulieris
Virtus.

Nullam habere rationem iustum esse iuuas. Hunc Cheloniadmodum quiritata, faciem Cleombroti capiti impo-
suit, vultumque luctu confessum in adstantes intuens circumgegit. Leonidas autem cum amicis deliberata re, Cleom-
brotum templo abire, & solum vertere iussit: filiam autem
oravit, ut secum maneret, neque patrem desereret sui ita amantem, ut salutem etiam mariti ei donaret. Neque vero
persuasus: sed Chelonis surgenti marito alterum natorum tradens, alterum ipsa recipiens, adorato Dei altari, vna cum
marito abiit. ut Cleombrotus profecto, nisi inanis gloriae
studio plane fuisse perditus, debuerit propter talē vxore exilium sibi quam regnum meliori obtigisse fortuna credere. Pulso Cleombroto Leonidas, primisq; ephoris magistra-
tu priuatis, & constitutis alijs, confessim Agidi insidias stru-
xit. Ac primo quidem horratus eum est ut templo discede-
ret, collegamque se ei in regno, ut ante, adiungeret: ignouisse enim ipsi populum, quod homo iuuenis laudisque cupidus ab Agesilao cum alijs esset deceptus. Deinde suspicante in-
fidias Agide, & intra templum se continente, ipse quidem
fraude tentandi simulandique finem fecit. Amphares au-
tem, Demochares, & Arcesilaus accedere ad eum, & collo-
quiolebant: aliquando etiam a templo ad lauacrum deducere, lotumque tursus in templum reducere. Erant hi tres
Agidis familiares: Amphares autem nuper etiam vestes & pre-
ciosa pocula ab Aegesistrata mutuo sumplerat, eorumque
retinendorum caula regi, regiisque matronis insidiabantur:
ferturque is omnium maximè obscuritus Leonidae fuisse,
& ephorus, de quorum erat collegio, aduersus Agidem con-
citasse. Itaque cum Agis perpetuo in templo degeret, nisi
cum ad lauandum descenderet, statuerunt eum, cum extra
templum in via ad lauacrum esset, capere: obseruatōq; tem-
pore cum lotus fanum repeteret, occurserunt, salutauerūt,
colloquentesque & ludentes tanquam cum familiari suo
iuuene, deduxerūt ad eum usque locum, ubi obliquum à via
ad carcerem est diuerticulum. Ibi demum Amphares, ut qui
magistratum gereret, Agidi manum iniiciens, Duco, ait, te
& Agi ad ephorus, ut administratæ reipub. rationem reddas:
tum Demochares homo validus & magnus ueste collo inie-
cta cum traxit: reliquisque a tergo ex composito impellen-
tibus, nemine succurrente, quod solitudo eo loci erat, ita tur.

Agis

Agis in carcere coniicitur. Illicò Leonidas superuenit, carceremque multis stipendiarijs militibus cinxit. Ephori autem ad Agidem ingressi sunt, & de senatoribus eos, quos secum sentire nouerant, eodem vocauerūt, quasi de causa cognituri: Agidemque factorum suorum causas edere iusserrunt, qui cum simulatione eorum ridebat, Euulabis, inquit Amphares, pœnasque tua dabis protervitas. Alius autem quidam ex ephoris, veluti rationem effugiendæ damnationis Agidi significans, quæsiuit, Vtrum illa à Lysandro & Agesilao coactus egisset. Respondente Agide, à nemine se coactum, sed æmulatione Lycurgi hanc reipublicæ mutationem aggressum: idem ruitus interrogavit, Mutaretne factum. Cum respondisset, nequaquam se penitente optimorum suorum consiliorum, etiam si extrema sibi ferenda supplicia sciret: morte cum damnauerunt, lictoribusque manus dauerunt, ut eum in Caiadem abducerent. Locus est in carcere Caiades, vbi damnatos suffocant. Demochares lictores cernens non audere attingere Agidem, ac milites quoque qui adstabant, opus illud subterfugere & auersari, quod iniustum nefasque putarent manus regis corpori afferre, multa ipsis minatus atque conviciatus, ipse eò Agidem pertraxit. Iam enim multi inaudiuerant eum comprehensum esse, tumultusque ad fores carcere erat, & multa lumina: aderatque mater & aia Agidis, vocifantes, orantesque ut de cauâ regis Spartanorum populum cognoscere sinerent, quo magis iij necem eius accelerabant, ne noctu pluribus superuenientibus è carcere eriperetur. Et Agis quidem ad strangulationem vadens, cum videret ministrorum unum grauiter dolere ac flere, Deline, inquit, mi homo me deplorare: nam quita iniustè necor, autoribus meæ cedis presto. atque haec locutus, vltiò collum laqueo præbuit. Amphares autem ad fores progressus Agesistratam, quæ ei ad pedes acciderat familiaritate fixa, erigens, nihil grauius aut capitale statutum iri de Agide affirmauit, ac, si vellet, intiò ad filium ire fuisse: & cum oraret, vt mater quoque vnâ admitteretur, nihil se impediare dixit. Ita vitaque recepta, ianuam carcere rufsum claudi præcepit, prioremque Archidamiam necandam tradidit, maximo iam natu mulierem, & quæ in summa inter ciues dignitate consenserat. Hac mortua, intiò Agesistratam vocauit. Quæ cum ingressa filium humi iacere

Necatur
cū matre
Gavia.

INTER

facere mortuum, matremque exanimatam à fune pendere
 vedit, in hac quidem deponenda carnifices adiuvuit, corpūs
 que eius iuxta Agidem extendit, & texit: in filij verò cada-
 uer incumbens, faciemque deosculata, Nimia, ait, ô fili te
 , accuratio & cautio, tum mansuetudo, & humanitas nobis-
 cum perdiderunt. Amphares cùm fortibus assistens illa cer-
 neret, vocemque exaudiret, ingressus est, Agestrataq; ira-
 tus dixit: Quando ergo idem quod filius sensisti, eodem af-
 ficietis supplicio. Tum Agestrata ad laqueum se erigens,
 10 Modò, inquit, Spartæ hoc profit. Reverò per urbem diuul-
 gata, & tribus his cadaueribus elatis non tantus fuit metus
 ciuium, ut non palam dolere sibi hoc factum, odio se Leo-
 nidæ & Ampharis correptos pà se ferrent: existimabant e-
 nim ab eo tempore, quo primùm inhabitare Peloponèsum
 15 Dorienses cèperunt, ad eum usque diem nihil crudelius.
 Spartæ, aut scelestius actum fuisse. Et vero Lacedæmonio-
 rum regi ne hostis quidem in pugna occurrentis manus te-
 merè attulisse videtur, sed dignitatis verecundia abstinuis-
 se. itaque in tam multis aduersis Græcos certaminibus
 20 Spartanorum, vnicus ante Philippi Macedonis ætatem
 Cleombrotus apud Leuctra in proelio cæsus est: & quod af-
 firmant Messenij Theopompum ab Aristomene interfec-
 tum, id Lacedæmonij negant, id tamenque modo fuisse fa-
 tentur. Sed ea non nihil habent ambigui. Lacedæmonie qui-
 25 dem primus regum Agis ab ephoris necatus est, cùm pà-
 claras Spartaque dignas res conatus esset, idque ea ætate,
 qua peccantibus hominibus ignosci solet: ab amicis au-
 tem quam inimicis reprehendi potuit rectius, quod & Leo-
 nidam seruasset, & homo videlicet mansuetissimus, cæteris
 30 credidisset.

Regū Spar-
 tanorū dī-
 gnitas.

INTERPRETIS ANNOTA- tiones in Agidem.

35 **A**gis ultimus Spartanorum ex familia Eurytionidarum
 rex fuit, Arati Sicyonij aequalis, & Antigonî regis
 Macedoniae. Circa annum V.C. maximè D.X. floruit. Ei
 statim successit in altera familia Cleomenes. Olympiade
 CXXXIX. mortuum Antigonum Polybius in fine secundi libri
 ostendit: